

Paramilitaarne vägivald kui poliitilise radikaliseerumise toitepinnas?

I maailmasõja järel Baltikumis võidelnud Saksa vabakorpuste näide

Jan-Philipp Pomplun

Sissejuhatus

Kahe maailmasõja vahelise ajastu Saksa vabakorpused (*Freikorps*) olid veteranidest ja sõjaväes mitteteeninud vabatahtlikest koosnevad paramilitaarsed väekoondised, mis tekkisid pärast kaotatud maailmasõda ning 1918/1919. aasta revolutsiooni alanud keiserliku armee demobiliseerimise käigus. Nad osalesid pärast sõjategevuse ametlikku lõppu jätkunud või ka hiljem puhkenud arvukates konfliktides nii Saksamaal kui ka väljaspool Saksamaa piire ning aladel, mille jäämine Saksamaa koosseisu ei olnud vahetult pärast sõja lõppemist veel lõplikult otsustatud. Tulenevalt vabakorpuste vägivaldsest tegevusest Saksamaal kõigi Eberti-Scheidemanni¹ enamussotsialistidest vasakpoolsemate liikumiste ja rühmade vastu – nagu nõukogude vabariigid, streikivad tööliselised ning mässavad sõdurid ja madrused –, nende võitlusest Ülem-Sileesias Poola vastu ja bolševistlike üksuste vastu Baltikumis, aga ka lähtudes eri üksuste osalemisest Kappi-Lüttwitzi-Ludendorffi grupi riigipöördekatsetes 1920. aasta märtsis iseloomustab ajalookirjutus vabakorpuse tavaliselt kui protofašiste või natside avangardi (*Vanguard of Nazism*).² Seda väidet

---

¹ Friedrich Ebert (1871–1925), Saksa sotsiaaldemokraat, novembrist 1918 veebruarini 1919 Saksamaa kantsler ja seejärel kuni surmani Saksamaa president. Philipp Scheidemann (1865–1939), Saksa sotsiaaldemokraat, Saksamaa kantsler veebruarist juunini 1919. (*Toim.*)

² Robert G. L. Waite, *Vanguard of Nazism. The Free Corps Movement in Postwar Germany 1918–1923* (Cambridge: Harvard University Press, 1952); Nigel Jones, *Hitler's Heralds. The Story of the Freikorps 1918–1923* (London: John Murray, 1987).

toetab eelkõige asjaolu, et paljudel hilisematel natsionaalsotsialistliku riigi võimukandjatel oli vabakorpuse võitleja taust.

Enamasti seostatakse erilise vägivaldsusega just vabakorpuste võitlusi Baltikumis.³ Seal pärast I maailmasõja lõppu peetud lahingutes saadud erilisele vägivallakogemusele ei omistata mitte ainult määravat rolli selles osalenute radikaliseerumisel ja natsionaalsotsialismi pöördumisel – nende „Baltikumis omandatud brutaalne mõtte- ja teguviis oli ilmselt kooskõlas natsionaalsotsialistliku ideoloogia ja praktikaga“⁴ –, vaid vabakorpuste sõjaretki Baltikumis tõlgendatakse mõnikord ka natsionaalsotsialistliku ülemvõimu rakendamise eelmänguna neil alates 1941. aastast Saksa vägede poolt uuesti vallutatud aladel.⁵ Pärast I maailmasõda Baltikumis toime pandud vägivald ja natsionaalsotsialistliku genotsiidi vahelise seose võib sõna-sõnalt leida Auschwitzis koonduslaagri hilisema komandandi Rudolf Hößi märkmetest. Höß liitus 1919. aastal Roßbachi vabakorpusega, et pääseda vanemate soovil preestriks saamisest. Ta kirjutab:

„Võitlusi Baltikumis iseloomustas metsikus ja visadus, mida ma polnud varem kogenud ei maailmasõjas ega enam ka kõigis hilisemates vabakorpuse võitlustes. Tõelist rinnet seal peaaegu ei olnud, vaenlane oli kõikjal. Ja kus asi läks kokkupõrkeni, sai sellest veresaun kuni jäägitu hävitamiseni [---]. Lugematutel kordadel avanes mu silme ees kohutav pilt mahapõletatud hurtsikute ning naiste ja laste söestunud või kõrbenud laipadega. Kui ma nägin seda esimest korda, siis ma justkui tardusin. Ma uskusin siis, et inimlik hävituskirg ei saa enam olla suurem.“⁶

³ Muu hulgas näiteks: Annemarie H. Sammartino, *The Impossible Border. Germany and the East, 1914–1922* (Ithaca: Cornell University Press, 2010), 46; Bernhard Sauer, „Vom 'Mythos eines ewigen Soldatentums'. Der Feldzug deutscher Freikorps im Baltikum im Jahre 1919,“ *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft* 10 (1995): 869.

⁴ Sauer, „Mythos,“ 902.

⁵ Vejas Gabriel Liulevicius, *Kriegsland im Osten. Eroberung, Kolonisierung und Militärherrschaft im Ersten Weltkrieg* (Hamburg: Hamburger Edition, 2002).

⁶ Rudolf Höß, *Kommandant in Auschwitz. Autobiographische Aufzeichnungen von Rudolf Höß* (Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt, 1958), 34f. Höß lähtub oma kirjeldustes esmajoones Läti üksuste hoiakutest, kuid ega Saksa üksusedki oma brutaaalsuse poolest neist maha jäänud.

Sõdadevahelise perioodi vägivaldsuse selgitusena rakendati pikka aega George L. Mosse brutaliseerumisteesi, mis võtab omaks väite I maailmasõja kaevikutes alanud vägivaldsuse jätkumisest sõjajärgses Saksa ühiskonnas.⁷ Hilisemates akadeemilistes väitlustes ei ole seda teooriat siiski peetud enam piisavaks ning arutlusele on kaasatud selliseid aspekte nagu sõjalise lüüasaamise mobiliseeriv jõud või kolooniate roll vägivaldipotentsiaali maandajana, mis langeb ära koos kolooniate kadumisega.⁸ Viimastel aastatel on selle kõrval diskussiooni fookusse järjest enam tõusnud niinimetatud sõjaaegsete noorte põlvkonna (*Kreisjugendgeneration*) roll. Eelkõige silmas pidades asjaosaliste hilisemat osalemist natsionaalsotsialistlikus liikumises, on ilmajäämist rindekarastusest vaadeldud nende Weimari vabariigi aegse nii poliitilise kui ka vägivalda rakendamise alase radikaliseerumise käivitajana.⁹

Alljärgnevalt püütakse kvantitatiivselt analüüsida, kas nimetatud sõjajärgse paramilitaarsete vägivalda selgitamise katsed kehtivad ka tegelikult Saksa vabakorpuste kohta ning kas Baltikumis peetud lahingutel oli vabakorpuslaste natsionaalsotsialismisuunalisele poliitilisele radikaliseerumisele suurem mõju kui vabakorpuste operatsioonidel teistes paikades. Paramilitaarset vägivalda mõistetakse seejuures kui „sõjalist või kvaasisõjalist organisatsiooni ja tegevust, mis kas laiendab või asendab konventsionaalsete sõjaväeüksuste tegevust“.¹⁰ Kuid vastupidiselt vägivalla uuringutes klassikaliseks käsitatavale nõudmisele läheneda toimunud ekstsessidele „tiheda kirjelduse“ (Clifford Geertz) kaudu, et teha järeldusi toimepanijate, ohvrite ja kõrvaltvaatajate vaheliste vägivaldsete

---

Muu hulgas on seda maininud ka Claus Grimm, *Jahre deutscher Entscheidung im Baltikum 1918/1919* (Essen: Essener Verlagsanstalt, 1939), 342.

⁷ George L. Mosse, *Fallen Soldiers. Reshaping the Memory of the World Wars* (Oxford: Oxford University Press, 1990).

⁸ Hea ja napisonalise ülevaate akadeemilisest debatist pakuvad Robert Gerwarth ja John Horne, *Krieg im Frieden. Paramilitärische Gewalt in Europa nach dem Ersten Weltkrieg* (Göttingen: Wallstein, 2013), 7–27.

⁹ Siin väärivad eelkõige nimetamist Michael Wildt, *Generation des Unbedingten. Das Führungskorps des Reichssicherheitshauptamtes* (Hamburg: Hamburger Edition, 2002); Ulrich Herbert, *Best. Biographische Studien über Radikalismus, Vernunft und Weltanschauung 1903–1989* (Bonn: J.H.W. Dietz, 1996).

¹⁰ Gerwarth und Horne, *Krieg im Frieden*, 7f.

protsesside dünaamika kohta,¹¹ ei ole tegelik vägivald siinkohal uurimise objektiks. Lähtutakse hoopis küsimusest, kas vabakorpused pöördumine natsionaalsotsialismi, mis on enamasti tõendatav hilisema kuulamise kaudu natsionaalsotsialistliku riigi võimuorganisatsioonidesse, vastab tegelikkusele ja kas see oli Baltikumis võidelnute seas rohkem levinud kui nende vabakorpused hulgas, kes võitlesid „ainult“ Saksamaa piirides. Selleks on esmajoonel kasutatud nelja Saksa vabakorpuse nimekirju. Kaks neist võitlesid Baltikumis, ülejäänud kaks aga Baieris ja Ruhri piirkonnas. Nende kokku 9000 liikmest on kõrvutatud statistiliselt esinduslikuna 1200 vabakorpuse andmeid nii põlvkondliku kuuluvuse kui ka osavõtu järgi I maailmasõjast.¹² Teise sammuna võrreldi väljavalitud vabakorpused andmeid nimede ja sünniaastade alusel NSDAP, SA ja SS-i liikmete kartoteekidega, mida säilitati endise Berlin Document Centeri arhiivis. Sel moel on uuritud, millisel määral ulatus iga üksuse isikkoosseisu järjepidevus natsionaalsotsialistlikesse organisatsioonidesse ja kuivõrd on tuvastatavad erinevused eri vabakorpused vahel.

Vabakorpused ajaloo

Vägivald iseloomustas Weimari vabariigi ajalugu silmatorkaval määral nii selle varases kui ka hilises faasis. Eriti I maailmasõja järgsetel aastatel mängisid selles otsustavat rolli Saksa vabakorpused. Võitluses riigi kilustunud võimumonopoli pärast maailmasõja lõpu ja 1918/1919. aasta revolutsiooni ajal kujutasid need üksused endast iseseisvat, ehkki heterogeenset jõufaktorit. Esimesed vabakorpused formeeriti 1918. aasta sügisel esialgu veel revolutsioonilise valitsuse teadmata, kuid varsti juba viimase ülesandel, et katta Saksa üksuste idapoolset sõjatandril kodumaale taganemist ja takistada vaenulike üksuste edasitungimist Saksamaa piiride

---

¹¹ Trutz von Trotha, „Zur Soziologie der Gewalt,“ – *Soziologie der Gewalt. Sonderheft der Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, ed. Trutz von Trotha (Wiesbaden: Westdeutscher Verlag, 1997), 9–56.

¹² GLAK 456 C 6898-6906; GLAK 456 F 134/135 242; GLAK 456 C 6913, 6918, 6920, 6921; HStAS M 557 Bde. 2-23; HStAS M 560 Bd. 6; BayHStA, IV, Kriegsstammrollen 22739-22751.

poole. Juba mõne aja pärast rakendas valitsus vabakorpusi ka riigisisesele, esmalt 1919. aasta jaanuaris Berliinis streikivate tööliste ning Saksamaa Iseiseiva Sotsiaaldemokraatliku Partei (USPD) toetajate ja Spartakusbundi vastu. „Jaanuariülesthõus“ mahasurumise käigus mõrvasid ratsa-kaardiväe kütidiviisi (*Garde-Kavallerie-Schützen-Division*) liikmed Eberti valitsuse heakskiidul Rosa Luxemburgi ja Karl Liebknechti.¹³ Lahingute kulminatsioon Berliinis saabus sama aasta märtsis, kui Saksamaa kommunistliku partei liikmed laiendasid pealinna tööliste järjekordse üldstreigi relvastatud ülestõusuks. Berliini tunginud Reichswehri üksused ja vabakorpused surusid ülestõusu mõne päeva jooksul halastamatult maha ja sellega kaasnes arvukalt ohvreid tsiviilelanike seas.¹⁴

Alates 1919. aasta algusest rakendati vabakorpusi ka kõigis teistes Saksamaa osades Põhjamere Alpideeni, et võidelda kas nõukogude vabariikide, nagu Bremenis või Münchenis, või siis teiste keskvalitsusega konkureerida üritavate liikumistega. 1920. aasta märtsis liitusid mõned vabakorpused, nende seas kurikuulus Ehrhardti brigaad, mis oli juba enne seda osalenud tooniandvalt rünnakus Baieri pealinnale, Kappi-Lüttwitzi-Ludendorffi grupi riigipöördekatsega ja pöördusid avalikult keskvalitsuse vastu. Riigipöördekatsele andis tõuke valitsuse kavandatav korvetikapten Hermann Ehrhardti brigaadi laialisaatmine, mis oli hädavajalik, et täita Versailles' rahulepingu desarmeerimistingimusi. Kuna valitsus ei suutnud end esialgu otsusekindla, see tähendab vägivaldse vastupanu vastu kehtestada, hõivasiid putšistid Berliini ja sundisid valitsuse pealinnast põgenema.¹⁵ Vabariigi päästis üleriigiline üldstreik, mida toetas ka kommunistlik partei, kuigi ta samal ajal ei tunnistanud Eberti-Scheidemanni valitsust. Lõpuks varises putš mõne päevaga kokku

---

¹³ Põhjalikult selle kohta: Klaus Gietinger, *Eine Leiche im Landwehrkanal. Die Ermordung Rosa Luxemburgs* (Hamburg: Edition Nautilus, 2009).

¹⁴ Märtsilahingud nõudsid umbes 1200 ohvrit ülestõusnute ja tsiviilelanike seast ning ainult 120 surnut ja teadmata kadunut valitsuse üksuste ridadest. Hagen Schulze, *Freikorps und Republik 1918-1920* (Boppard am Rhein: Harald Boldt, 1969), 78–81; Dietmar Lange, *Massenstreik und Schießbefehl. Generalstreik und Märzkämpfe in Berlin 1919* (Berlin: edition assemblage, 2012).

¹⁵ Selle kohta kõige uuem ennekõike Peter Keller, „Die Wehrmacht der Deutschen Republik ist die Reichswehr“. *Die deutsche Armee 1918–1921* (Paderborn: Ferdinand Schöningh, 2014), 218–271.

ja aktiivsemad osavõtjad põgenesid välismaale või läksid põranda alla. USPD ja kommunistliku partei vastureaktsioonidest riigipöördekatsele kujunes Ruhris Ruhri punaarmee (*Rote Ruhrarmee*), mis haaras nüüd ise initsiatiivi ja üritas 1918/1919. aasta talve revolutsioonilist liikumist uuesti käima lükata, et saavutada nõukogude süsteemi kehtestamine. Sõjaretkeks Ruhri punaarmee vastu ja Ruhri piirkonna okupeerimiseks pidi valitsus teiste kõrval pöörduma ka nende üksuste poole, mis ainult mõne nädala eest olid kindral von Lüttwitzi juhtimisel osalenud sõjaväelises putšis. Nagu juba Berliini lahingute ajal, nõudis ka kodusõda Ruhri piirkonnas ülestõusnute ja tsiviilelanike seast tohutu verelõivu, samal ajal kui Reichswehri üksuste ja vabakorpuste kaotused olid väiksemad.¹⁶

Samuti võitlesid Saksa vabakorpused Poola üksuste vastu nendes Ülem-Sileesia piirkondades, mille riikliku kuuluvuse üle korraldati referendum, et vältida alade liitmist uue Poola rahvusriigiga. Eriti Annabergi lahingud 1921. aasta mais Ülem-Sileesia „kolmanda Sileesia ülestõusu“¹⁷ ajal mängivad otsustavat rolli Saksa vabakorpuste retseptiooniloos.¹⁸ Väljaspool Saksamaad oli aga eelkõige Baltikum vabakorpuste operatsioonide tähtsaim tander. Siinkohal ei ole võimalik terviklikult kirjeldada Baltikumis aastatel 1918–1920 valitsenud sõjalis-poliitilist olukorda.¹⁹

¹⁶ Põhjaliku ülevaate kodusõjast Ruhris pakub eelkõige teos Erhard Lucas, *Märzrevolution* (Frankfurt am Main: Roter Stern, 1973–1978), 3 kd.; silmapaistev lühem käsitlus uuemast ajast on Klaus Tenfelde, „Bürgerkrieg im Ruhrgebiet 1918 bis 1920,“ – *Erster Weltkrieg, Bürgerkrieg und Ruhrbesetzung. Dortmund und das Ruhrgebiet 1914/18–1924*, ed. Karl-Peter Ellerbrock (Dortmund: Gesellschaft für Westfälische Wirtschaftsgeschichte, 2010), 13–66.

¹⁷ Annaberg – tänapäeval Góra Świętej Anny, üksik mägi (408 m üle merepinna) koos kloostri-ga Opole ja Katowice vahel Sileesias. Rahvasteliidu käsul korraldati Ülem-Sileesia sega-rahvastikuga aladel 1921. aasta märtsis rahvahääletus selle üle, kas üks või teine omavalitsus liitub Poola või Saksamaaga. Mais algasid poolakate ja sakslaste kokkupõrked, kumbki pool soovis oma riigile minevat ala jõuga laiendada. Annabergi juures, mis rahvahääletuse tulemusel läks Saksamaale, peeti otsustav lahing Poola ülestõusnute ning kohaliku omakaitse ja Saksa vabakorpustlaste vahel. Lõpuks sai Ülem-Sileesia rohkem sisetõusliku idaosas Poola, Saksamaale läinud kaks kolmandikku oli tööstuslikult vähem arenenud. (*Toim.*)

¹⁸ James Bjork and Robert Gerwarth, „The Annaberg as a German-Polish Lieu de Memoire,“ *German History* 25 (2007): 372–400.

¹⁹ Hea ülevaate, eriti Saksa vabakorpuste osas, pakuvad Liulevicius, *Kriegsland*, 278–300; Boris Barth, *Dolchstoßlegenden und politische Desintegration. Das Trauma der deutschen Niederlage im Ersten Weltkrieg 1914-1933* (Düsseldorf: Droste, 2003), 255–273; Sauer, „Mythos“.

Siiski on Balti riikide iseseisvussõdade ning Vene kodusõja ja välisriikide interventsiooni võitlused taustaks, millel Saksa vabakorpused alates 1919. aasta algusest Baltikumis tegutsesid – osaliselt Antandi ülesandel, osaliselt oma riisikol. Siiski vajab üks asjaolu, asundusmaa küsimus, lähemat vaatlemist, sest seda peetakse ikka ja jälle Baltikumis võidelnud vabakorpustlaste pettumise ja Saksa valitsuse suhtes kibestumise oluliseks teguriks ning peamiseks põhjuseks, miks nad radikaalselt vabariigi vastu pöördusid.²⁰ 1918. aasta detsembri viimastel päevadel sõlmisid Läti ja Saksamaa valitsus kokkuleppe, millega anti igale vabatahtlikule, kes oli teatud aja jooksul Lätis bolševike vastu võidelnud, vastava soovi korral Läti kodakondsus. Omavoliliselt ja ilma Läti valitsuse nõusolekuta lubasid Saksa värbamispunktid võitlejatele Lätis ka asundusmaad. 1919. aasta suvel nõudis Antant Saksa üksuste täielikku väljaviimist Baltikumist ja ähvardas Saksamaad uue blokaadiga, kui Saksa valitsus ei peaks neid nõudmisi täitma. Kui vastavad korraldused jõudsid Berliinist Saksa üksusteni Baltikumis, tundsid vabakorpuste võitlejad, et valitsus on neid oma asundusmaa lubadustega tüsanud. Nad keeldusid taganemiskäsku täitmast ja läksid Saksa Leegioni nime all omavoliliselt vürst Bermond-Avalovi alluvusse, kes võitles Baltikumis Vene Läänearmee eesotsas enamlaste üksuste vastu. Siiski halvenes saksa-vene üksuste olukord 1919. aasta sügiseks sedavõrd, et vabakorpuste lõplik tagasitõmbumine Baltikumist muutus vältimatuks.²¹ Pärast paramilitaarsete üksuste ametlikku laialisaatmist Saksamaal 1920. aasta juunis või üksikute üksuste osalist ülevõtmist uude Reichswehri eksisteerisid mõned vabakorpused edasi mitme järglasorganisatsioonina, nagu asundusühingud või illegaalsed põrandaalused organisatsioonid.²²

---

²⁰ Pole üldse selge, kui palju oli neid vabatahtlikke, kes lasid end värvata asundusmaa saamise väljavaate tõttu. Võimalik, et vabatahtlike värbamisel mängis asundusmaa lubadusest palju suuremat ja otsustavamalt rolli rahaline aspekt: nn *Baltikumzulage* (Baltikumi lisatasu) maksmine. Hans von Rimscha, „Die Episode Niedra,“ – *Von den baltischen Provinzen zu den baltischen Staaten. Beiträge zur Entstehungsgeschichte der Republiken Estland und Lettland 1918–1920*, ed. Jürgen von Hehn, Hans von Rimscha und Hellmuth Weiss (Marburg: Herder Institut, 1977), 290–295.

²¹ Schulze, *Freikorps*, 188, 194.

²² *Ibid.*, 319–325.

Ka paljudes teistes Euroopa riikides formeerusid pärast I maailmasõda paramilitaarsed liikumised või organisatsioonid, kuid võitjariike, nagu Prantsusmaa või Suurbritannia, puudutas see fenomen nende hoopis teistsuguse poliitilise olukorra tõttu märksa vähem.²³

Käesolevas uurimuses on vaatluse all Haasi pataljon (*Abteilung Haas*) ja Würzburgi vabakorpus (*Freikorps Würzburg*), mis tegutsesid Baieris ja Ruhri piirkonnas, ning Badeni Kuramaa löögipataljon (*Badische Sturmbataillon Kurland*) ja von Medemi vabakorpus (*Freikorps von Medem*), mis osalesid lahingutes Baltikumis. Haasi pataljon formeeriti 1919. aasta veebruaris niinimetatud idapiiri kaitse (*Grenzschutz Ost*) jaoks. See nimetus pidi põhimõtteliselt varjama ainult seda, et üksused loodi tegelikult riigisiseseks kodusõjaks.²⁴ Mais paigutati Haasi pataljon Baierisse ülesandega purustada koos Preisi ja Baieri regulaarüksustega Müncheni nõukogude vabariik. 1919. aasta juuni lõpus saadeti vabakorpus Versailles' rahulepingu kohaselt kindlaksmääratud vägede vähendamise raames laiali ja viidi osaliselt uue Reichswehri 13. brigaadi koosseisu. Pataljoniülem, kindralmajor Otto Haas, asus koos oma staabiga brigaadi etteotsa ja juhtis 1920. aasta märtsi lõpust mai alguseni Ruhri kodusõja ajal valitsusvägede operatsioone Ruhri punaarmee vastu, kusjuures talle allusid nii suurem osa tema enda endisest vabakorpusest kui ka Franz von Eppi vabakorpuse üksused ja erinevad Reichswehri üksused.²⁵ Würzburgi vabakorpus tegutses üsna lühikest aega. See formeeriti 1919. aasta aprilli lõpus ja saadeti juba sama aasta juuni keskel uuesti laiali. Oma tegutsemisaja vältel rakendati teda Baieris esmajoones julgestusülesanneteks Münchenis pärast valitsusvägede sissemarssi.²⁶ Badeni Kuramaa löögipataljoni formeerimine algas 1919. aasta märtsis ja see paigutati aprilli lõpus Kuramaalt Baltikumi, kus ta võitles esialgu Eesti üksuste vastu. Von Medemi vabakorpus formeeriti 1919. aasta veebruaris Waldkirchis Badeni Breisgau piirkonnas ja viidi samuti aprillis

²³ Gerwarth und Horne, *Krieg im Frieden*.

²⁴ Schulze, *Freikorps*, 70.

²⁵ Lucas, *Märzrevolution*, Bd. 3, 107, 194, 241.

²⁶ Ingo Korzetz, *Die Freikorps in der Weimarer Republik: Freiheitskämpfer oder Landsknecht-haufen? Aufstellung, Einsatz und Wesen bayerischer Freikorps 1918–1920* (Marburg: Tectum, 2009), 89–91.

Baltikumini.²⁷ Mõlemad vabakorpused osalesid 1919. aasta mais koos Balti Landeswehri Riia vallutamisel ja moodustasid hiljem üheskoos Saksa Leegioni Badeni rügemendi.²⁸ Pärast seda, kui Saksa vabakorpuste võitlused Baltikumis lõppesid, pöördusid Badeni Kuramaa löögipataljon ja von Medemi vabakorpus Saksamaa aladele tagasi ja võeti osaliselt üle uue Reichswehri koosseisu, osaliselt aga demobiliseeriti.

Nii operatsioon Münchени nõukogude vabariigi vastu kui ka Riia vallutamine, milles siin käsitledavad vabakorpused osalesid, olid seotud vägivaldsete ekstsessidega. Juba marsi ajal Baieri pealinna poole käskis kindralmajor Haas moodustada välikohtud, millel oli õigus anda korraldusi relvastamata vastaste kohapeal mahalaskmiseks. Selle teguviisi ohvriks langesid 1919. aasta mais näiteks 50 venelast, kes ühes Münchenist lääne pool asuvas liivakarjääris maha lasti.²⁹ Kokku kaotas Müncheni nõukogude vabariigi mahasurumise ajal lahingutes ja välikohtu korras kohapeal mahalastutena elu arvatavasti üle 1000 inimese.³⁰

Läti pealinna vallutamine tõi endaga kaasa veel suurema vägivaldaine, kui see oli Baieris. Reaktsioonina Punaarmee „punasele terrorile“ mõrvati pärast Riia vallutamist Balti Landeswehri ja Saksa vabakorpuste „valge terrori“ käigus tuhandeid inimesi.³¹ Vallutajate viha ohvriks langesid nn *Flintenweiber* – läti punakaartlaste toel relvastatud naised, kellest sai Saksa vabakorpustlaste klassikaline vaenlasekuju.³² Üks nendes lahingutes osalenuid kirjutas hiljem:

„Baltlased ei tunne mingit halastust [---], nad näevad ainult naiskuraideid ja löövad, tulistavad ja torkavad neid surnuks, kus nad ka nähtavale

---

²⁷ Walther Eberhard Freiherr von Medem, *Stürmer von Riga. Die Geschichte eines Freikorps* (Mitau: Mitauer Druckerei, 1944), 34, 44.

²⁸ Et mitte riskida võimalusega sattuda konflikti Antandiga, ei lubatud Riia vallutada riigisakslaste üksustega, nii et ametlikult ründas linna Balti Landeswehr üksi. Sauer, „Mythos,“ 883.

²⁹ Lucas, *Märzrevolution*, Bd. 2, 99f; Heinrich Hillmayr, *Roter und Weißer Terror in Bayern nach 1918* (München: Nusser, 1974), 94, 156.

³⁰ Hillmayr, *Terror*, 149; Martin H. Geyer, *Verkehrte Welt. Revolution, Inflation und Moderne: München 1914–1924* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1998), 88.

³¹ Detlev Henning, „Letten und Deutsche. Aspekte einer schwierigen Nachbarschaft,“ *Nordost-Archiv* 2 (1996): 272f.

³² Zum Topos der „Flintenweiber“ als Feinbilder deutscher Freikorps: Klaus Theweleit, *Männerphantasien, Bd. 1, Frauen, Fluten, Körper, Geschichte* (Basel: Stroemfeld, 1977).

ei ilmuks. 22. mail 1919 lamas Riia tänavatel oma veres 400 naisvõitlejat. Üle nende astuvad ükskõikselt marssivate Saksa vabatahtlike naelutatud saapad.³³

Sõjanoored ja sõjakogemus

I maailmasõda oli suur veelahe, mis eraldas „pika“ 19. sajandi „lühikest“ 20. sajandist. Saksamaa avalikus ja eraelus ei olnud ühtki valdkonda, mis oleks jäänud sõjast puutumata, ei olnud ühtki riigi, majanduse ja ühiskonna osa, mida ei puudutanud suured muudatused. Niisiis ei muutnud sõda mitte ainult nende elu, kes olid rindel või tagalas sõjaga rohkem või vähem otseses kokkupuutes, ka kodurindel puutusid tsiviilelanikud vahetult kokku sõja mõjudega, väljendusid need siis kas toiduainete nappuses ja näljas, toorainete kogumises või isade, vendade ja poegade langemises rindel. Kahele põlvkonnale aga oli sõjal eriline mõju – neile, kes olid alates 1914. aastast Saksa riigi eest võidelnud, ja neile, kes olid rindele saatmiseks veel liiga noored, kuid said noorukina sõja kaugeleulatuvaid mõjusid täie teadlikkusega tunda. Ulrich Herberti väitel tõi eelkõige noorema generatsiooni, niinimetatud sõjanoorte põlvkonna mitte rindel saadud sõjakogemus kaasa politiseerumise. Ka Michael Wildt tõestas oma uurimuses Riigi Julgeoleku Peaameti (*Reichssicherheitshauptamt*) kohta, et suur osa natsionaalsotsialistlikus võimuparaadis rakendust leidnud juhtivaid ametnikke pärines sellest põlvkonnast. Selles käsitluses esitatud kontseptsiooni noorte meeste radikaliseerumisest nende ilmajäämise tõttu ilmasõja rindekarastusest saab rakendada ka vabakorpustlaste vägi-valda kaldumise lähemal uurimisel. Uuritud vabakorpuste koosseisunimekirjade põhjal tehtud kokkuvõttest järeldub järgmine vanuseline koosseis (vt tabel 1): mõlemas Baltikumis tegutsenud üksuses, Badeni Kuramaa löögipataljonis ja von Medemi vabakorpuses, moodustasid sõjanoorte põlvkonna liikmed 19–25%. Kahes ülejäänud vabakorpuses, Haasi pataljonis ja Würzburgi vabakorpuses, ulatus nende osakaal

---

³³ Erich Balla, *Landsknechte wurden wir. Abenteuer im Baltikum* (Berlin: Tradition Wilhelm Kolk, 1932), 180, tsiteeritud Sauer, „Mythos,“ 883 järgi.

36–38%-ni. Nende üksuste näitel peab radikaliseerunud nooruse teooria seega paika umbes ühe kuni kahe viiendiku liikmete kohta. Need on suured rühmad, aga kaugeltki mitte enamus. Peale selle kuulusid need vabakorpused, kes hiljem leidsid tee SA-sse või SS-i, ka vanematesse aastakäikudesse ega olnud seega sõjanoorte põlvkonna liikmed.

Tabel 1. Vabakorpuste põlvkondlik kuuluvus

Vabakorpus	Sõjanoorte põlvkond %	Vanemad aastakäigud %	Andmed puuduvad %
Badeni Kuramaa löögipataljon	25,3	70,8	3,9
Von Medemi vabakorpus	18,9	81,1	–
Würzburgi vabakorpus	37,8	61,9	0,3
Haasi pataljon	36,2	63,8	–

George L. Mosse varasem sõjajärgse vägivalda seletus on põhjendatud ilmasõja sõdurite rindekogemusega. Mosse väitel muutusid sõdurid vägivaldseks rindel rakendatud ja kannatatud vägivalda tõttu ning olevat kaevikuvägivalda sõjajärgsesse Saksa ühiskonda kaasa võtnud. Rinde vägivald kogemus muutus nõnda tervet põlvkonda kujundavaks ühiskogemuseks ja maailmasõda seega Eric Hobsbawmi sõnul „maailma brutaliseerimise masinaks“.³⁴ Ühes 1995. aasta uurimuses Saksa vabakorpustest jõuti järeldusele, et maailmasõja rindekogemus oli „vabakorpuste võitlejate ühine võtmekogemus, mis neid enam lahti ei lasknud“.³⁵ Lähemal vaatlusel aga ilmneb tabelis 2 esitatud jaotus: umbes 40–75% Baltikumis võidelnud vabakorpustest olid maailmasõja veteranid ja umbes kolmandikul kuni neljandikul neist ei olnud mingit sõjakogemust. Badeni Kuramaa löögipataljoni puhul puuduvad andmed ümmarguselt 30% liikmete kohta. Mõlemas üksuses, mis tegutsesid ainult Saksamaal, moodustasid veteranid umbes 40% liikmetest. Haasi pataljonis polnud umbes pooltel liikmetel rindekogemust, Würzburgi vabakorpuses oli rindekogemuseeta mehi

³⁴ Eric Hobsbawm, *Das Zeitalter der Extreme* (München: DTV, 2010), 163.

³⁵ Bernhard Sauer, *Die Baltikumer*, Arbeitspapiere des Instituts für Internationale Politik und Regionalstudien 7 (Berlin: Freie Universität Berlin, 1995), 30.

umbes 20%, kusjuures viimasel juhul ei ole andmeid üle 40% liikmete kohta. Nende arvude alusel ei saa kindlasti – võib-olla von Medemi vabakorpust välja jättes – maailmasõja rindekogemust vabakorpuslasi ühendavaks võtmekogemuseks üldistada. Tihti toetuvad uurimused selles osas üpris kriitikavabalt endiste vabakorpuslaste arvamustele, kes – nagu näiteks Ernst von Salomon – on hiljem kirjanikena vabakorpuslaste kuvandit tugevasti mõjutanud, või siis mälestustele, mis avaldati enamasti Kolmandas Reichis ja kalduvad üldjuhul minevikku heroiseerima.³⁶ Mosse kaevikute ja sõjajärgse ühiskonna vahelise vägivalda järjepidevuse teesi piiratust on rõhutanud juba Benjamin Ziemann ja Dirk Schumann.³⁷

Tabel 2. Vabakorpuslaste sõjakogemus

Vabakorpus	Sõjaveteranid %	Sõjakogemusesta %	Andmed puuduvad %
Badeni Kuramaa löögipataljon	39,3	31,9	28,8
Von Medemi vabakorpus	74,1	25,9	–
Würzburgi vabakorpus	39,0	21,4	39,6
Haasi pataljon	41,9	51,4	6,7

Vabakorpused ja natsionaalsotsialism

Tavaliselt iseloomustatakse vabakorpuse nende nõukogude vabariikide, streikivate tööliste ja bolševistlike üksuste vastaste operatsioonide tõttu, mis olid erakordselt vägivaldsed, „poliitiliste sõduritena“.³⁸ Ainuüksi seetõttu, et hulgal silmapaistvatel natsionaalsotsialistidel, nagu näi-

³⁶ Vt endiste vabakorpuslaste romaaniide ja mälestuste kohta: Matthias Sprenger, *Landsknechte auf dem Weg ins Dritte Reich? Zu Genese und Wandel des Freikorpsmythos* (Paderborn: Ferdinand Schöningh, 2008), 18–30.

³⁷ Benjamin Ziemann, „Das 'Fronterlebnis' des Ersten Weltkrieges – eine sozialhistorische Zäsur?“ – *Der Erste Weltkrieg und die europäische Nachkriegsordnung. Sozialer Wandel und Formveränderung der Politik*, ed. Hans Mommsen (Köln: Böhlau, 2000), 43–82; Dirk Schumann, „Europa, der Erste Weltkrieg und die Nachkriegszeit: eine Kontinuität der Gewalt?“, *Journal of Modern European History* 1 (2003): 30f.

³⁸ Benjamin Ziemann, „Freikorps“ – *Enzyklopädie Erster Weltkrieg*, ed. Gerhard Hirschfeld, Gerd Krumeich und Irina Renz (Paderborn: Ferdinand Schöningh, 2004), 504.

teks Rudolf Heßil ja Ernst Röhmil, oli vabakorpustlase minevik, seotati vabakorpusti varastes uurimustes natsionaalsotsialismiga. „Natsismi avangardi“ ja „Hitleri sõnumitoojatena“³⁹ omistati neile natsionaalsotsialistliku riigi etableerumise teerajajate roll.⁴⁰ Niisugusele seisukohale vastukaaluks leidub kirjanduses ka selliseid iseloomustusi nagu „vabariigi esimesed sõdurid“⁴¹ või „demokraatia ämmaemandad“.⁴² Vaieldamatult oli vabakorpustel ja natsionaalsotsialismil palju kokkupuuteid nii personaalsel kui ka ideoloogilisel tasandil. Siiski tekib küsimus sõdadevahelise ajastu paramilitaarsete üksuste ja natsionaalsotsialistliku riigi võimuorganisatsioonide vahelise järjepidevuse tegelikus ulatuses. Selles kontekstis on ajalookäsitluses vabakorpusti seni vaadeldud enamasti lähtuvalt natsionaalsotsialistide võimuhaaramise (nn *Machtergreifung*) seisukohast. Et võimalik on ka teistsugune perspektiiv, osutavad juba esmapilgul selgesti järgmised arvud (vt tabel 3): 17–23% Baltikumis võidelnud vabakorpustlastest on leitavad NSDAP kartoteegist (nn *Ortskartei*), seega said neist hilisemas elus partei liikmed. Umbes üks protsent Baltikumis võidelnud Badeni Kuramaa löögipataljoni liikmetest astus hiljem SA liikmeks ning ümmarguselt üks protsent von Medemi vabakorpuse liikmetest⁴³ ja ligi kaks protsenti Badeni Kuramaa löögipataljoni liikmetest liitus SS-iga. Württembergis formeeritud Haasi pataljoni liikmeskonna hilisem saatust pakub enam-vähem sarnase pildi. Ainult Würzburgi vabakorpuses oli märgatavalt rohkem hilisemaid NSDAP ja SA liikmeid, nimelt ligi 39% partei ja umbes 6% *Sturmabteilung*’i puhul, kuid SS-iga liitus vähem kui pool protsenti. Enamik vabakorpustlasi, kelle nimi leidub hiljem NSDAP nimekirjas, astus parteisse pärast 1933. aastat

³⁹ Autoril inglise keeles – need on Robert G. L. Waite’i ja Nigel Jonesi raamatute pealkirjad, vt viide 2. (*Toim.*)

⁴⁰ Waite, *Vanguard of Nazism*; Jones, *Hitler’s Heralds*.

⁴¹ Hans Fenske, *Konservativismus und Rechtstextremismus in Bayern nach 1918* (Bad Homburg: Gehlen, 1969), 57.

⁴² Schulze, *Freikorps*, 326–334.

⁴³ Vabakorpuse juht vabahärra Walter Eberhard von Medem (1887–1945) oli alates 1933. aasta maist ise NSDAP ja SA liige. Kui Läti oli natsionaalsotsialistliku okupatsiooni all, oli Medem Jelgava piirkonnakomissar. Kārlis Kangeris, „Die Rückkehr und der Einsatz von Deutschbalten im Generalbezirk Lettland 1941–1945,“ – *Deutschbalten, Weimarer Republik und Drittes Reich*, Bd. 2, ed. Michael Garleff (Köln: Böhlau, 2008), 415.

nagu ka enamik sakslasi, enne seda astus parteisse ainult väike osa neist. Need neli üksust, kui võib-olla Würzburgi vabakorpus välja arvata, toetavad hämmastavalt nõrgalt oletust, et vabakorpused olid „natsismi avangard“, vähemalt paramilitaarsete üksuste ja natsionaalsotsialistliku riigi võimuorganisatsioonide vahelise järjepidevuse mõttes. Haasi pataljoni ja Badeni Kuramaa löögipataljoni liikmetest astus hiljem parteisse umbes sama suur osa kui 1930. aastate lõpul Saksa riigi meessoost elanikest tervikuna (ca 16%), von Medemi vabakorpuse sama näitaja oli veidi suurem.⁴⁴

Tabel 3. Vabakorpuse liikmed natsionaalsotsialistlikes organisatsioonides

Vabakorpus	NSDAP %	SA %	SS %
Badeni Kuramaa löögipataljon	16,8	1,1	1,8
Von Medemi vabakorpus	23,2	–	1,2
Würzburgi vabakorpus	38,6	6,3	0,3
Haasi pataljon	17,9	1,7	0,8

Kokkuvõte ja järeldused

Kahtlemata kuulusid Balti riigid pärast I maailmasõda nende piirkondade hulka, kus rakendati ja kannatati äärmuslikku vägivalda. Selles osalesid, ja mitte viimaste seas, ka Saksa vabakorpused. Kuid kas see vägivaldne keskkond oli vabakorpuslaste jaoks ühtlasi poliitilise radikaliseerumise toitepinnas? Kas eespool nimetatud sõjajärgse vägivalda põhjuste selgitamise katseid saab rakendada ka uuritavate üksuste kohta? Suur osa Baltikumis võidelnud vabakorpuslastest olid eelnenud maailmasõja veteranid ja umbes üks viiendik kuni neljandik neist kuulus sõjaeagsete noorte põlvkonda. Ainult Saksamaa territooriumil võidelnud vabakorpustes oli see vahekord teistsugune. Haasi pataljonis polnud üle poole

⁴⁴ Andmed NSDAP liikmete arvu kohta tervikuna: Michael Grüttner, *Das Dritte Reich 1933–1939*, Gebhardt Handbuch der deutschen Geschichte 19 (Stuttgart: Klett-Cotta, 2014), 100 ff; autori arvutused.

liikmetest mingit sõjakogemust ja sõjaaegsete noorte põlvkond oli mõlemas üksuses rohkem kui kolmandikuga võitlejatest suhteliselt tugevasti esindatud, kuigi ei moodustanud enamikku. Seega ei saa artiklis uuritud Baltikumis tegutsenud üksuste puhul nende rakendatud vägivalda põhjusena sugugi näha sõjakogemusest ilmajäämise tõttu radikaliseerunud noorte liiga suurt rolli. Pigem võib nende vabakorpuste puhul selle osaliselt omistada suhteliselt rohkesti esindatud sõjaveteranidele ja vanematele aastakäikudele (75–81% von Medemi vabakorpuse liikmetest). Vabakorpuse liikmete edasist elukäiku – vabakorpustest natsionaalsotsialistlikesse organisatsioonidesse – uurides on näha, et neid üksusi üldiselt „natsismi avangardiks“ nimetada ei saa, kui Baieris moodustatud üksused erandina välja arvata. Ainult vähestest vabakorpuslastest said hiljem SA ja SS-i liikmed ning vastavad NSDAP-d puudutavad arvud ei erine väga palju võrreldavatest andmetest kogu rahvastiku kohta. Enamik vabakorpuslasi, kelle puhul on tuvastatav institutsionaalne liitumine natsionaalsotsialismiga, astus nimetatud organisatsioonidesse alles pärast natsionaalsotsialistide võimuhaaramist, mistõttu nad pole ka ideoloogilises mõttes iseloomustatavad liikumise eestvõitlejatena. Vaadeldes küsimust Baltikumi kogemuse tähendusest asjaosaliste poliitilises radikaliseerumises, näitavad analüüsi tulemused, et hoolimata äärmuslikust vägivaldast, mida seal tegutsenud üksuste liikmed pidid kogema, ei olnud nende natsionaalsotsialismiga liitumine rohkearvulisem kui teistes üksustes. Baltikumis aset leidnud vägivalda ennast sellega ei vaidlustata. Niisiis ei tohi sellist arengut esimese hooga kohe enesestmõistetavaks pidada ja teiseks, vähemalt tänapäevast tugevasti kallutatud uurimisseisu arvesse võttes ei tohiks uurida Baltikumi vabakorpuse ainult kui säärase radikaliseerumise paika.

Saksa keelest tõlkinud Toomas Hiio

Bibliograafia

Arhiivid

Bundesarchiv Berlin (BArch)

BDC / 3200 NSDAP-Ortskartei

Generallandesarchiv Karlsruhe (GLAK)

456 C Kriegsstammrollen 1914–1918, Frewilligenverbände und Übergangsheer

456 F 134/135 Badische Freiwilligen- und Reichswehrformationen

Hauptstaatsarchiv Stuttgart (HStAS)

M 557 Stammrollen der Württembergischen Freiwilligenformationen

M 560 Stammrollen des Württembergischen Reichswehr-Schützen-Regiments 25

Bayerisches Hauptstaatsarchiv, Abteilung IV, Kriegsarchiv (BayHStA, IV)

Kriegsstammrollen 1914–1918

Kirjandus

Balla, Erich. *Landsknechte wurden wir. Abenteuer im Baltikum*. Berlin: Tradition Wilhelm Kolk, 1932.

Barth, Boris. *Dolchstoßlegenden und politische Desintegration. Das Trauma der deutschen Niederlage im Ersten Weltkrieg 1914–1933*, Schriften des Bundesarchivs 61. Düsseldorf: Droste, 2003.

Bjork, James ja Gerwarth, Robert. „The Annaberg as a German-Polish Lieu de Memoire,“ *German History* 25 (2007): 372–400.

Fenske, Hans. *Konservatismus und Rechtstextremismus in Bayern nach 1918*. Bad Homburg: Gehlen, 1969.

Gerwarth, Robert ja Horne, John. *Krieg im Frieden. Paramilitärische Gewalt in Europa nach dem Ersten Weltkrieg*. Göttingen: Wallstein, 2013.

Geyer, Martin H. *Verkehrte Welt. Revolution, Inflation und Moderne: München 1914–1924*, Studien zur Geschichtswissenschaft 128. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1998.

Gietinger, Klaus. *Eine Leiche im Landwehrkanal. Die Ermordung Rosa Luxemburgs*. Hamburg: Edition Nautilus, 2009.

Grimm, Claus. *Jahre deutscher Entscheidung im Baltikum 1918/1919*. Essen: Essener Verlagsanstalt, 1939.

- Grüttner, Michael. *Das Dritte Reich 1933–1939*. Gebhardt Handbuch der deutschen Geschichte 19. Stuttgart: Klett-Cotta, 2014.
- Herbert, Ulrich. *Best. Biographische Studien über Radikalismus, Vernunft und Weltanschauung 1903–1989*. Bonn: J.H.W. Dietz, 1996.
- Henning, Detlev. „Letten und Deutsche. Aspekte einer schwierigen Nachbarschaft,“ *Nordost-Archiv* 2 (1996): 249–273.
- Hillmayr, Heinrich. *Roter und Weißer Terror in Bayern nach 1918. Ursachen, Erscheinungsformen u. Folgen d. Gewalttätigkeiten im Verlauf d. revolutionären Ereignisse nach d. Ende d. Ersten Weltkrieges*, Moderne Geschichte 2. München: Nusser, 1974.
- Hobsbawm, Eric. *Das Zeitalter der Extreme*, dtv 30657. München: DTV, 2010.
- Höß, Rudolf. *Kommandant in Auschwitz. Autobiographische Aufzeichnungen von Rudolf Höß*. Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt, 1958.
- Jones, Nigel. *Hitler's Heralds. The Story of the Freikorps 1918–1923*. London: John Murray, 1987.
- Kangeris, Karlis. „Die Rückkehr und der Einsatz von Deutschbalten im Generalbezirk Lettland 1941–1945,“ – *Deutschbalten, Weimarer Republik und Drittes Reich*, Bd. 2, herausgegeben von Michael Garleff, 385–428. Köln: Böhlau, 2008.
- Keller, Peter. „Die Wehrmacht der Deutschen Republik ist die Reichswehr.“ *Die deutsche Armee 1918–1921*, Krieg in der Geschichte 82. Paderborn: Ferdinand Schöningh, 2014.
- Korzetz, Ingo. *Die Freikorps in der Weimarer Republik: Freiheitskämpfer oder Landsknechthaufen? Aufstellung, Einsatz und Wesen bayerischer Freikorps 1918–1920*. Marburg: Tectum, 2009.
- Lange, Dietmar. *Massenstreik und Schießbefehl. Generalstreik und Märzkämpfe in Berlin 1919*, Lo.g.o. 1. Berlin: edition assemblage, 2012.
- Liulevicius, Vejas Gabriel. *Kriegsland im Osten. Eroberung, Kolonisierung und Militärherrschaft im Ersten Weltkrieg*. Hamburg: Hamburger Edition, 2002.
- Lucas, Erhard. *Märzrevolution*. 3 Bd. Frankfurt am Main: Roter Stern, 1973–1978.
- Medem, Walther Eberhard Freiherr von. *Stürmer von Riga. Die Geschichte eines Freikorps*. Mitau: Mitauer Druckerei, 1944.
- Mosse, Gerorge L. *Fallen Soldiers. Reshaping the Memory of the World Wars*. Oxford: Oxford University Press, 1990.
- Rimscha, Hans von. „Die Episode Niedra,“ – *Von den baltischen Provinzen zu den baltischen Staaten. Beiträge zur Entstehungsgeschichte der Republiken*

- Estland und Lettland 1918–1920*, herausgegeben von Jürgen von Hehn, Hans von Rimscha und Hellmuth Weiss, 237–327. Marburg: Herder Institut, 1977.
- Sammartino, Annemarie H. *The Impossible Border. Germany and the East, 1914–1922*. Ithaca: Cornell University Press, 2010.
- Sauer, Bernhard. „Vom ‚Mythos eines ewigen Soldatentums‘. Der Feldzug deutscher Freikorps im Baltikum im Jahre 1919,“ *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft* 10 (1995): 869–902.
- Sauer, Bernhard. *Die Baltikumer*. Arbeitspapiere des Instituts für Internationale Politik und Regionalstudien 7. Berlin: Freie Universität Berlin, 1995.
- Schumann, Dirk. „Europa, der Erste Weltkrieg und die Nachkriegszeit: eine Kontinuität der Gewalt?,“ *Journal of Modern European History* 1 (2003): 24–42.
- Schulze, Hagen. *Freikorps und Republik 1918–1920*, Wehrwissenschaftliche Forschungen, Abteilung Militärgeschichtliche Studien 8. Boppard am Rhein: Harald Boldt, 1969.
- Sprenger, Matthias. *Landsknechte auf dem Weg ins Dritte Reich? Zu Genese und Wandel des Freikorpsmythos*. Paderborn: Ferdinand Schöningh, 2008.
- Tenfelde, Klaus. „Bürgerkrieg im Ruhrgebiet 1918 bis 1920,“ – *Erster Weltkrieg, Bürgerkrieg und Ruhrbesetzung. Dortmund und das Ruhrgebiet 1914/18–1924*, herausgegeben von Karl-Peter Ellerbrock, 13–66. Dortmund: Gesellschaft für Westfälische Wirtschaftsgeschichte, 2010.
- Theweleit, Klaus. *Männerphantasien*, Bd. 1, *Frauen, Fluten, Körper, Geschichte*. Basel: Stroemfeld, 1977.
- Trotha, Trutz von. „Zur Soziologie der Gewalt,“ – *Soziologie der Gewalt*. Sonderheft der Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie, herausgegeben von Trutz von Trotha, 9–56. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag, 1997.
- Waite, Robert G.L. *Vanguard of Nazism. The Free Corps Movement in Postwar Germany 1918–1923*. Cambridge: Harvard University Press, 1952.
- Wildt, Michael. *Generation des Unbedingten. Das Führungskorps des Reichssicherheitshauptamtes*. Hamburg: Hamburger Edition, 2002.
- Ziemann, Benjamin. „Das ‚Fronterlebnis‘ des Ersten Weltkrieges – eine sozialhistorische Zäsur?“ – *Der Erste Weltkrieg und die europäische Nachkriegsordnung. Sozialer Wandel und Formveränderung der Politik*, herausgegeben von Hans Mommsen, *Industrielle Welt* 60, 43–82. Köln: Böhlau, 2000.
- Ziemann, Benjamin. „Freikorps“ – *Enzyklopädie Erster Weltkrieg*, herausgegeben von Gerhard Hirschfeld, Gerd Krumeich und Irina Renz, 503–505. Paderborn: Ferdinand Schöningh, 2004.

Paramilitary violence as fodder for political radicalisation? The example of the German *Freikorps* which fought in the Baltic region after WWI

Jan-Philipp Pomplun

The article discusses the history of the *Freikorps* (“Free Corps”) formed in Germany after WWI, in a comparative analysis of two *Freikorps* which were recruited in Germany and fought in the Baltic region, and two *Freikorps* which only fought in Germany. The article compares the members of those *Freikorps* – the Baden assault battalion Kurland and the Von Medem *Freikorps* which fought in the Baltic region and the Würzburg *Freikorps* and the Haas battalion which operated only in Germany – on the basis of their generational affiliation as well as their subsequent involvement in national socialist organisations. It is concluded that the claims that the *Freikorps* members who fought in the Baltic region mostly belonged to the “war youth” generation who did not fight in WWI and whose fighting in the Baltic region caused their radicalisation manifested by their higher than average membership in the NSDAP, SS and SA, cannot be corroborated on the basis of the analysed units.

Keywords: WWI, Weimar Republic, *Freikorps*, wars of independence in the Baltic countries, war youth and WWI veterans, national socialist organisations